

Henrik Pontoppidan

Henrik Pontoppidan, 1857-1943. Er en af de første danske forfattere, der forarges over klasseforskellene på landet og giver en usentimental skildring af de fattiges vilkår. Hans ubesmykkede skildring af forholdene bragte, sagde man, en ubehagelig stank af gødning med sig. Selv var han af gammel præsteslægt, men ønskede at blive ingeniør. Han afbrød dog studiet kort før eksamen for at blive forfatter.

Henrik Pontoppidan fik i 1917 Nobelprisen i litteratur. Novellen Ane-Mette stammer fra samlingen Fra Hytterne, 1887.

Ane-Mette

Den Vej, der fra Lillelunde By fører i Vest, bugter sig først paa en Strækning af næsten en Fjerdingmil henover fladt Land med spredtliggende Gaarde og grønne Agre. Derpaa kravler den møjsommelig op ad en knudret og ufrugtbar Højderyg, der temmelig brat hæver sig fra Slettelandet. Først efter flere Svingninger naaer den Bakkedragets højeste og yderste Punkt, hvor en gammel Kampestenskirke ligger ensomt og frit med sin murindhegnede Kirkegaard.

Den ligger oppe paa den nøgne Pynt mellem Rævehuler og Lærkereder og synger daglig sine Morgen- og Aftensange med en klar Røst, der i stille Vejr kan høres inde i Byen. Ved højtidelige Lejligheder, f. Eks. hvergang en af de Lillelunde Folk gør sin sidste, langsommelige Kirkefærd op igennem Hulvejene, falder den ind med stærkere og malmfuldere Stemmer ... en stor (til 4 Mark og 8 Skilling) for Bønder og velhavende Haandværkere og en noget mere beskeden (å en Rigsort), til hvilken Husmænd og jordløse Indsiddere ager op til deres Fædre, ... for nu slet ikke at tale om saadanne fattige Stympere, der ligesom ad en Bagvej listes over i Evigheden uden anden Musik end Præstens Amen og Grusets tre hule Bump paa det tynde Kistelaag.

Selve Kirkegaarden er nøgen og uhyggelig – opreven af Vestenvinden, der uhindret kaster sig ind over Gravene. Men rundt omkring Aasen breder Landet og Fjorden sig i milevid Forening for ens Øje, og i Vest – hvor Brinken sænker sig stejlt og vildt – svæver Blikket ud over en stor, inddæmmet, nu ganske tilgroet Fjordvig opfyldt med høje Rør og Siv, over hvis bølgende Flade der i det sildige

Fjerdingmil: ca. 2 km

Rigsort: lidt over 1 mark

Indsiddere: lejer hos en husmand

Aas: bakkes

sildige: sene

Efteraar lægger sig de vidunderligste Toner af Gult og Rødt og Orange, og hvorfra der navnlig ved Aftenstid, naar Solen gaar ned bag de blaanende Højder i Vest, stiger et næsten øredøvende Spektakel af Fugleskrig, et Virvar af pibende, snadrende, fløjtende og skræppende Stemmer, der som en Helvedes Koncert stiger herop i Højdernes paradisiske Fred.

En meget varm Sommerdag sad en midaldrende Kone udenfor Kirkegaardsporten under en Hyldebusk, i hvis tynde Skygge hun havde søgt Ly for den bagende Sol. Hun var i Sørgehætte og sort Sjal og støttede den noget lange, frem-skudte Hage i Hulingen af en knoklet, af Arbejde mishandlet Haand, mens hun
10 – hensunken i Tanker – stirrede ud over Fjorden.

Det var en Kone, der var vel kendt i Egnen, hvor hun almindeligvis gik under det besynderlige Navn: Niels Nilens Brud. Hvorefter hun stammede, hvem hun oprindelig var, og hvad hun egentlig hed, havde man næsten glemt. Thi baade sit Navn og sin Berømmelse skyldte hun udelukkende sin for fire Aar siden afdøde
15 Mand, Niels Nilen, der – endda han blot var en fattig Fjordfisker – havde opnaaet et Navnkundighed, der endnu længe vilde bevare hans livs Bedrifter mod For-glemmelse.

Til Forklaring heraf vil det være nødvendigt men ingeniende tilstrækkeligt at oplyse, at Niels Nilen *drak*; thi denne Egenskab havde han tilfælles med omtrent
20 enhver uberygtet Lillelunder over Konfirmationsalderen. Der maa i hvert Fald tilføjes, at Niels Nilen saa godt som udelukkende levede af Brændevin, ja at hans lille indskrumpede, af Spiritus ligesom forbrændte Legeme tilsidst næppe var modtageligt for almindelig menneskelig Føde, saa det var en sand Ynk at se, med hvilket Besvær han pinte blot den mindste Krumme Brød ned gennem sit sam-
25 mensnerpede Svælg. Kommer nu hertil, at han var et kvikt Hoved, i Besiddelse af en slagfærdig Tunge og et uopdrickeligt Galgenhumor, og at han endnu efter sin Død fejrede en smuk Triumf, idet Distriktslægen yderst forsigtig udskar hans lillebitte, sejge Gummibolt af en Mave, hvilken derpaa som en kostelig Skat anbragtes i en Glaskrukke med Spiritus og senere nød den Ære at blive fremvist ved
30 en stor Lægeforsamling i København, hvor den vakte almindelig Beundring, ... saa kan det umuligt længer forbavse, at han af Lillelunderne dyrkes som en Slags Sognehelgen, en stedlig Heros, hvis Bedrifter endnu samvittighedsfuldt opbeva-
res til beundrende Ihukommelse.

Heros: helt

Det var nu ogsaa virkelig imponerende, saadanne Masser af alskens brændbart
35 Stof der daglig kunde løbe igennem ham. Og hvilket Geni han kunde udfolde for at komme i Besiddelse af dem, naar han gik omkring i Gaardene med Fisk, som andre havde fanget! Han havde blandt andet tilegnet sig en uimodstaaelig komisk Mine, med hvilken han „fløjtede“ sig til den første Snaps, „hanegalede“ sig til den anden, „græd“ sig til den tredje o.s.v. For en halv Pægl hoppede han Gulvet rundt
40 som en Skade, for en hel spiste han en Lus. Folk sagde da ogsaa, at „det at give Niels Nilen fuld er lige saa godt som at komme paa Komædie“.

Pægl: kvart liter

Men paa hans store Dage, naar Drikkelysten var rigtig oppe i ham, blev denne Vej ham alligevel for trang. Da flaaede han den sidste Las af sine Børn og plyndrede Huset derhjemme indtil Bundbræderne i Sengene. Saadanne Dage saae

man ham slingre rundt i Sognets Byer – enten med en gammel Stol, en Kaffe-
kværn, en af Konens Særke, en Stegepande eller et Par Børnetræsko, hvilke Ting
han med megen puds sig Snak og Gestikuleren falbød omkring i Gaardene ... altid
til en og samme Pris af 9 Øre, for hvilken Sum Købmanden nemlig solgte Pæglen
5 i sin Butik.

Særke: underkjole

Naar han saa paa denne Maade havde drevet om – undertiden i flere Døgn –
og næppe længer kunde støtte paa Benene eller se ud af Øjnene, samlede han sig
sluttelig sammen med en Kraftanstrengelse, strøg sig med sin underlig lille, visne
Haand hen under den store, knoppede og mørkerøde Næse, der sad som et uhyre
10 Jordbær midt i det blaaiolette Ansigt, og sagde hikkende til den hujende Ung-
dom, der gerne fulge ham gennem Byerne:

„Nu si'er jeg god Nat, Godtfolk! Nu gaar jeg hjem til min Brud!“

Det var dette stadig tilbagevendende Udbrud, der havde givet hans Kone det
Navn, hun endnu bar i Folkemunde. Iøvrigt havde ikke mange den Gang nogen
15 Tanke tilover for den stakkels Moder, som sad ude paa Marken med fire Børn i
en faldefærdig Hytte og kæmpede en stum Kamp for Livet. Hun var fremmed der
paa Egnen, og i sin Ærekærlighed talte hun aldrig selv til nogen om, hvad hun led.

Ærekærlighed: æresfølelse

Men endnu sad der dybe Mærker af disse Aars forsmædelige Elendighed i hen-
des ejendommeligt langagtige, mæsketive Ansigt, hvis Udtryk Sorg og Slid og
20 Sult tidligt havde ældet og sløvet.

Hun sad nu under Hyldebusken i sin fattige Højtidsdragt, og ved Siden af
hende sad hendes yngste Barn, en bleg lille Pige paa elleve Aar. Ogsaa hun var
pyntet i sin bedste Stads. Paa Hovedet havde hun en altfor lille, gul Straahat med
skotske Baand, paa Fødderne et Par altfor store, graa Tøjstøvler, der tydeligt
25 havde tilhørt en eller anden gammel Dame med svære Knyster. Paa hendes Arm
hang en Blomsterkrans.

Inde fra Kirkegaarden hørtes Mandsstemmer og Lyden af en Skovl. Den lille
Pige lyttede spændt navnlig til denne sidste Lyd og henvendte nu og da sagte et
Spørgsmaal til Moderen.

30 Men Moderen svarede ikke. Hun sad stadig med Haanden under Hagen hen-
sunket i tunge Erindringer ...

Hun tænkte paa hin mørke, stormfulde Novemberaften for over tyve Aar si-
den, da hendes Mand havde faaet sit første Deliriumsanfald og var bleven bragt
hjem fra Kroen af fire Karle, der næppe kunde holde ham. Den Aften laa der i
35 et Hjørne af den fattige Stue mellem Halm og Pjalter en lille tre-aars Pige med fe-
berblanke Øjne og stred med Vejret. I Løbet af Natten, mens Moderen og nogle
Naboer tumlede med det vanvittige Menneske, døde hun stille ... ingen vidste be-
stemt naar, – ja ingen ænsede det rigtig i den almindelige Elendighed. Straks den
næste Morgen blev det lille Lig bragt ud af Huset for ikke at være ivejen ... og in-
40 gen tænkte mere derpaa. Først da Mandens værste Rasen var ovre, blev det den
stakkels Moder rigtig klart, hvad der var sket. Men selv da – og mange Aar deref-
ter – havde hun været saa forstumlet af Skam, og der havde i hendes bestandig dy-
bere Nød aldrig været levnet hende et Øjeblik Fred til ret at samle Tankerne om
sit Tab og begræde det.

Siden havde hun vel undertiden søgt tilbage i sin Erindring for at kalde frem for sig et Billede af sin Førstefødte. Bestandig følte hun, at hun havde noget at gøre godt overfor dette Barn, ved hvis Døds seng der ikke var fældet en Taare, og som var kommen i Jorden uden Følge og uden Klokkeringning; men hun kunde
5 egentlig ingenting huske om det.

... Der lød en tør Hoste nede fra Bakkehældet. Barnet greb Moderen i Skørtet; og lidt efter fremdukkede en lille, hvidskægget Gamling med en Pilevaandskub
over Nakken og en Stav i Haanden.

*Pilevaandskub: kurv
flettet af pilekviste*

Paa gamle Folks Vis gik han og smaasnakkede med sig selv og saae hverken
10 Moder eller Datter, før han befandt sig lige ud for dem. Men da standsede han ogsaa med et Forundringsraab og bøjede sig smilende frem over Stokken, som han ved sit Legemes Vægt trykkede dybt ned i Vejsandet.

"Ih, nej se dog! ... Skal man træffe jer her, Elsebeth."

Den Gamle stirrede nysgerrigt paa hende med et Par smaa, frittende Øjne.

15 "Der er da itte saadden ... hændt no'et ... hva'?"

"Næ," svarede hun uden at forandre Stilling.

"Der er itte no'en af jeres, der saadan er gaaet hen og er død, hva'?"

"Næ," svarede hun igen og tilføjede, da han blev ved at stirre paa hende: "Det er en bitte Pige af vores, der skal graves op i Dag."

20 "Naa-aa! Saadan! ... Ja, se det er jo en Sag for sig ... Saa er det kanske Anders Jensens den smaa Kjesten, der skal puttes ner der?"

"Ja. Vi har jo ingen Ret over Graven længer, si'er de."

"Nej, det er tænkeligt, det ... Men se, der har vi jo den bitte Lotte. Naa, God-
dav, min Pige. Saa du er ogsaa med."

25 "Ja, man fik jo ingen Fred for hende, før hun fik Lov at komme herud med vi andre," svarede Moderen og tog om Barnets Haand, der havde listet sig op i hendes Skød. "Hun vilde partout se sin bitte Søster, sa'e hun."

parow: absolut

"Ja, det var jo da saa rimelig. Og her bliver nok ogsaa Stads at se paa idag, ... jeg mener med Anders Jensens Kjesten. Det er jo en hel Omstændighed med
30 at faa *det* bitte Pus i Jorden, efter hvad der siges. Ane Klokkers var indenom Døren hos vor Mor i aftes, og hun fortalte, at de havde faaet Kokkemadam fra Staden. Mon det dog ogsaa kan ha' sin Rimmelighed?"

"Det kan'et kanske nok."

"Ja sikker og vis er det, at baade Provsten og Provstinden er buden til Gildes
35 - og Doktoren med, kan jeg forstaa - for han har da hisset Flaget li'esom de andre ... Naa, Anders Jensen har jo Gaveme til'et. Men det er Pinedød itte alle, der kan gi'e deres Børn en saadden Begængelse."

Begængelse: begravelse

"Nej," sagde Elsebeth og saae atter ud over Fjorden.

I det samme blev der kaldt paa hende inde fra Kirkegaarden. Den Gamle bød
40 Farvel. Selv tog hun Barnet ved Haanden og gik ind mellem Gravene.

Hun gik hen til en øde Plads bagved Kirken, hvor to Mænd var beskæftiget med at grave en Grav, idet den ene af dem stod nede i Graven og kastede Gruset op til den anden, der atter skovlede det sammen i høje Bunker langsmed Siderne. Da hun naaede derhen, sad denne sidste paa Hug ved Randen af det næsten fær-

diggravede Hul og betragtede opmærksomt et stort brunt Dødningehoved, som Manden nede i Graven rakte op imod ham paa sit Skovblad.

Denne – en brændevinsrød Lillelunder i Niels Nilens Lignelse – raabte helt fornærmet til Elsebeth:

5 "Hvad er det for noget Narreri? Du vil da ikke fortælle os, at det skal være hende her, ... hun var jo kuns en bitte en."

"Ja, hun var tre Aar," svarede Elsebeth.

"Jamen, saa ligger hun jo slet ikke her, og det hele er noget Vrævl og Sludder."

"Jeg veed ikke ... det har dog Ane Klokkes altid sagt."

10 "Jamen, se dog her," tog den anden Mand sagtnodigere tilorde efter forsigtig at have taget det kuglerunde Hoved paa sin Skovl og baaret det hen til hende. "Det er jo af et helt voksent Menneske ... og bare et Par gamle Tandstumper sidder der ... og sikken et Bagho'ede!"

"Stop!" udbrød pludselig Manden i Graven og rakte en Finger i Vejret. "Nu har jeg det! Det er Dælen raspe mig ... hm! ... Jeg mener, det er sgu ham, den Gamle fra Lyngegaarden."

"Hvem er'et?" spurgte begge de andre.

"Kan du ikke huske ... Anders Mortens Svigerfar, ham den gamle La's med Træbenet, som kom paa Fattiggaarden og døde af de her Kopper. Han kom i
20 Graven her før jeres Tøs og kom derned igen etter hende ... det er li'esaa bestemt, for jeg var selv med til at kaste Graven. Vent nu barestens et Øjeblik, saa kommer hun."

Og dermed spyttede Manden i Næven og tog fat paany. Grus og Sten og Kistestumper blev kastet op tilligemed brune, mørke Knokler af et fuldvoksent Menneske.
25 ske.

Elsebeth stod rolig med sin lille Pige i Haanden og fulgte agtpaagivende – en Smule sky – Skovlens Bevægelser, mens Barnet hvert Øjeblik med frygtsom Nysgerrighed løftede sig paa Tærne for at kigge ned i Graven.

"Hvad er dette her?" mumlede omsider Manden dernede og rakte et Stykke af
30 et Halsbaand op, hvorpaa der sad en irret Knap.

Det gav et Ryk i Elsebeth.

"Ja, det er hendes," sagde hun pludselig stærkt bevæget og tog tøvende Baandstumpen af hans Haand. "Nu husker jeg det. Hun fik det med sig i Kisten."

Det var, som om Barnets Billede med et blev levende for hende, ... og nu kom
35 der flere spinkle Knokler tilsyne mellem Kistestumperne i det opkastede Grus og tilsidst et lille Barnehoved, paa hvis Nakkeparti der endnu sad lidt Hud med en Lok rødligt Haar.

Elsebeth lagde sig hulkende paa Knæ ved Graven og samlede varsomt Stykke for Stykke af de smaa Ben op i sit Forklæde. Taarerne strømmede ned over hendes Kinder, og hun holdt krampagtig Forklædets Flige ind imod sig som for endnu
40 engang at trykke Barnet til sit Hjerte.

"Mo'er," hviskede den lille Lotte, blaa paa Kinderne. "Er det Søster Ane-Mette?"

Moderen nikkede blot. Hun kunde ikke faa et Ord frem for Sindsbevægelse.

Kort efter peb Kirkegaardsportens Hængsler. Ane Klokkers kom løbende med fire Karle, der bar Madkurv og Ølflasker.

"I maa skrubbe jer ... nu kommer del!" raabte Klokke-konen til Graverfolkene, idet hun aabnede ind til Taarnrummet, ... og lidt efter ringede det første
 5 Sæt Toner af den store Døds-klemten til fire Mark og otte Skilling ud over Dalen.

Dernede kom nu ganske rigtig Ligtøget dragende ud fra den flagsmykkede By ... Vogn paa Vogn i en uoverskuelig Række. Først selve den blomsterdækkede Kiste paa en nymalet Fjedervogn, derpaa Provstens Kalesche og Doktorens lille Ponykøretøj. Skridt for Skridt drog det lange Tog frem mellem de grønne Agre.
 10 Der gik henimod en Time, inden det naaede op til Kirken.

Imidlertid havde Elsebeth henne i et afsides Hjørne ved Kirkegaardsmuren gravet Jorden op under en Græstørv og der samlet alle Benene af den lille Ane-Mette. Derpaa havde hun kastet Graven til og lagt Tørven over, og Lotte havde anbragt sin Krans ovenpaa. De var netop færdige hermed, da Følget strømmede
 15 ind gennem Porten.

Det var et stateligt Følge – og blev en statelig Jordefærd.

Den lille Degn vimsede omkring inde i Kirken som en Skade, hviskede og tiskede embedsivrig med Provsten, snoede sig med udtryksfuld Deltagelse om
 20 den sørgende Fader og den hulkende Moder og ledede endelig Salmesangen med et saa ødselt Forbrug af Stemmekraft, som om han var betalt for det ... hvad han forøvrigt ogsaa var. Provsten holdt en Tale paa en stiv Klokke-time foran Kisten, og efter Jordpaakastelsen ude paa selve Kirkegaarden blev han ved at tælle helt op til hundrede under den "stille Bøn" bagved Hatten. Ja, om det saa var Kirke-
 25 klokkerne, saa slyngede de tilsidst deres Toner op imod Himmelen med en Vælde, som om de indtrængende vilde minde Vorherre om, at det var selve den rige Anders Jensens Barn, han nu havde taget i sin Varetægt.

Henne i Kirkegaardens Hjørne stod ubemærket Elsebeth med foldede Hænder og lyttede til disse stærke Klokker. Hun var saa let om Hjertet nu, følte sig
 30 som en, der havde betalt en gammel, tyngende Skyld. Og hun gik hjem med det trøstefulde Haab, at Vorherre nu ogsaa nok en Gang vilde tage godt imod hendes lille Ane-Mette.

1. Fjerdingsmil: en fjerdedel af en mil, knap 2 1/2 km
2. malmfuld: dyb og kraftig
3. Rigsort: lille møntenhed
4. Indsiddere: har ikke selvstændigt hus men bor hos gård- eller husmænd, den laveste gruppe på landet
5. ager: drager
6. Heros: helt i den græske mytologi
7. pægl: 0,244 liter
8. Pilevaandskub: tynd, bøjelig pilegrenskurv til at bære varer i
9. hisset: hejst
10. Begængelse: begravelse

(1887)